

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ КОРПОРАЦІЙ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Освоєння інноваційної моделі розвитку є актуальним для всіх господарських комплексів національної економіки. Однак, для агропродовольчого комплексу дана проблема набула особливої гостроти. Це зумовлюється цілою низкою чинників, головними з яких виступають такі: агропродовольчий комплекс є одним з пріоритетних в Україні [1]; за останні роки – це єдиний комплекс вітчизняної економіки, в якому відмічаються стабільно позитивні тенденції щодо нарощування обсягів виробництва [2]; агропродовольчий сектор став одним з найбільш вагомих джерел наповнення бюджету країни.

Передумовою та ресурсною базою інноваційної моделі є її інвестиційне забезпечення. Виходячи з того, що сучасний стан, характер та перспективи розвитку вітчизняного агропродовольчого комплексу найбільшою мірою визначають агропродовольчі корпорації, проблема освоєння в ньому інноваційної моделі господарювання об'єктивно переводиться в площину обґрунтування ефективної інвестиційної діяльності вертикально-інтегрованих корпоративних формувань.

Різноманітні аспекти інвестиційної політики в агропродовольчій сфері України продуктивно висвітили знані вітчизняні вчені: В. Г. Андрійчук [3], М. Я. Дем'яненко [4], М. І. Кісіль [5], М. Ю. Коденська [5], П. Т. Саблук [5]. Разом з тим, питання інвестиційної діяльності безпосередньо агропродовольчих корпорацій в сучасній українській економічній науці є недостатньо опрацьованими та дискусійними.

Метою статті є обґрунтування підходів щодо нормативно-правового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в агропродовольчому комплексі та система методів державної регуляторної політики, спрямованих на створення наукових кластерів як найбільш ефективного важелю формування інноваційної моделі господарювання вітчизняних агропродовольчих корпорацій.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах окремі провідні агропродовольчі корпорації України досить активно впроваджують інноваційні розробки світового рівня у свій виробничий процес: наприклад, ТОВ „Авангард” в птахівничій галузі та виробництві яєчних продуктів, бізнес-група СКМ в молочній галузі. Більш системною є співпраця з науко-

во-дослідними установами агропродовольчого профілю ДП „Агрофірма „Шахтар” орендного підприємства „Шахта ім. О. Ф. Засядька”. Така співпраця цим корпоративним утворенням здійснюється з більш як двадцятьма науково-дослідними установами країни вже протягом понад п'ятнадцяти років. Однак, подібного роду взаємодія господарськими суб'єктами здійснюється виключно заради максимізації прибутку, що є цілком природним й необхідним з точки зору досягнення ефективності виробничо-комерційної діяльності корпоративних формувань.

Практично за єдиними виключеннями в сучасних умовах вітчизняні агропродовольчі корпорації не виступають безпосередніми продуцентами наукового знання. Такими виключеннями є дослідницькі розробки з розведення нових сортів рослин з їх наступною апробацією на власних сільськогосподарських угіддях, які здійснює ТОВ „Група компаній „Мрія Агро” та з виробництва біодизеля, що розгорнуло ТОВ „Приват-Агро”.

Стан речей щодо відстороненості у своїй масі агропродовольчих корпорацій України від інноваційної діяльності, що виступає типовим для світової практики, є не тільки зрозумілим з точки зору цих господарських суб'єктів, а й навіть закономірним. Слід зазначити, що фінансово-економічний та ресурсний потенціал провідних агропродовольчих корпорацій України об'єктивно дозволяє їм вже в сучасних умовах розгорнути активну інноваційно-інвестиційну діяльність. Однак, можливість, з одного боку, отримувати надприбутки завдяки присвоєнню абсолютної та монопольної ренти внаслідок використання родючої землі та дешевої робочої сили, а, з другого, невизначеність держави щодо корпорацій та взагалі – її інституціональна усуненість від відтворювальних процесів в агропродовольчій сфері, у сукупності виступають „передумовою” незацікавленості корпоративних утворень в освоєнні інноваційно-інвестиційної моделі господарювання.

У ситуації, що склалася, є необхідним опрацювати систему заходів державної регуляторної політики, які б були економічно вигідними для корпорацій безпосередньо щодо освоєння ними інноваційно-інвестиційної моделі господарювання. У якості методологічної бази опрацювання такої системи доцільно

обрати концепцію режимології на основі балансу стимулів та обмежень заходів регуляторної політики щодо вдосконалення економічних систем [6]. Механізми стимулюючого характеру мають бути спрямовані на посилення позитивних рис агропродовольчих корпорацій. Паралельне використання разом з ними механізмів обмежуючого характеру має мінімізувати негативні риси корпоративних утворень. Таким чином, регуляторні заходи щодо агропродовольчих корпорацій слід синхронізувати із загальнодержавною політикою у вітчизняному продовольчому комплексі і національному господарстві в цілому.

Методичну основу такої системи може скласти Закон України „Про інноваційну діяльність”, перш за все – його стаття 21 [7]. Виходячи зі стратегічного значення агропродовольчого комплексу, тим більше – з урахуванням прогнозованої тенденції загострення глобальної продовольчої проблеми, є доцільним запровадження для корпорацій пільг щодо податку на додану вартість та податку на прибуток. Пунктом 1 статті 21 Закону „Про інноваційну діяльність” у його першій редакції такі пільги щодо об’єктів інноваційної діяльності передбачалися за ставкою 50% і залишення цих коштів у розпорядженні платника податків із зарахуванням на спеціальний рахунок і можливістю їхнього використання для фінансування власних НДДКР. Окрім цього, є доречним використання норми, яка була закріплена пунктом 2 зазначеної статті – ведення окремого бухгалтерського обліку операцій, пов’язаних з виконанням інноваційного проекту.

Відповідна пропонується система заходів має виходити з такого:

1. Пільги щодо оподаткування агропродовольчих корпорацій є доцільним запроваджувати лише за умов їхнього господарювання в пріоритетних галузях агропродовольчого комплексу.

При цьому є необхідним запровадити механізм так званої реструктуризації переліку пріоритетних галузей агропродовольчого комплексу України. Так, враховуючи високу (науково-необґрунтовану) питому вагу соняшника у структурі землекористування в сучасних умовах та відповідні негативні наслідки природоохоронного характеру, доречно розглянути питання щодо недоцільності застосування податкових пільг, що наведені вище, для корпорацій у частині вирощування соняшника і виробництва соняшникової олії. Подібний підхід може бути застосовано й у галузі птахівництва, бо вона вже є конкурентоспроможною не тільки на внутрішньому, але й на зовнішньому ринках. Натомість, у даному випадку податкові пільги будуть більш ніж доречними для корпорацій, які спеціалізуються на розведенні великої рогатої худоби (як м’ясного, так і молочного напрямів) та освоєнні ними м’ясо- та молокопереробної галузей на основі використання власної сировини. Теж стосується галузей садівництва, вівчарства тощо.

Таким чином, впровадження пропонованого підходу є механізмом переорієнтації інвестиційних вкладень провідних гравців вітчизняного продовольчого комплексу.

2. Продуктовими інноваціями в агропродовольчій сфері слід вважати лише: виробництво харчових продуктів з наперед заданими функціональними властивостями, виробництво органічно чистої продукції, виробництво продуктів дитячого харчування, а також створення нових сортів рослин, порід тварин, кросів птиці, які можуть забезпечити збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, а також будуть адаптовані до прогнозованих негативних природно-кліматичних умов.

Тобто, під дію податкових пільг не мають підпадати будь-які заходи маркетингової інноваційної товарної політики, включаючи реєстрацію нових назв продукції, торгових марок, видів пакування тощо. Доцільність подібних заходів має вирішуватися господарськими суб’єктами, інша справа, що такі заходи не можуть давати корпораціям прав на отримання податкових пільг як таких.

3. У сучасних умовах є доцільним обмежити обсяг інноваційної продукції агропродовольчих корпорацій щодо отримання податкових пільг на рівні 20% від загального обсягу товарної продукції агропродовольчих корпорацій.

Пропоноване зменшення такого рівня, на відміну від подібної норми, яка була закріплена в Законі України „Про інноваційну діяльність” (70%), поперше – більшою мірою відповідає особливостям агропродовольчої сфери, а, по-друге, буде стимулювати корпорації до нарощування виробництва інноваційної продукції та підвищення її рівня у загальних обсягах товарної продукції, оскільки створює умови реального отримання пільг в межах найближчої перспективи. Закріплення рівня інноваційної продукції в загальних обсягах товарної продукції корпорацій з метою отримання ними податкових пільг слід чітко прив’язати до часових термінів, в межах яких вони будуть діяти. У подальшому є доцільним підвищувати показники щодо таких обсягів, але, знов-таки, з прив’язкою до часових термінів. Така пропонується норма є важливою, оскільки вона, значною мірою буде впливати на вибудовування не тільки виробничо-комерційної діяльності корпорацій, а й на їхню виробничо-технологічну та амортизаційну політику.

Формування інноваційної спрямованості інвестиційної діяльності агропродовольчих корпорацій доцільно здійснювати ще й за таким напрямом. Оскільки корпоративні утворення накопичили потужний природничий та фінансово-економічний потенціал, то саме на їхній базі в агропродовольчій сфері слід формувати наукові кластери. Окремі пропозиції щодо створення наукових кластерів на основі Інститутів агропромислового виробництва системи Національної академії аграрних наук України є найменш прийнятними, бо ці

установи значною мірою безповоротно втратили не тільки потенціал наукових розробок, а й кадри, науково-виробничу базу та землі сільськогосподарського призначення.

Однак, для цього необхідно опрацювати комплекс заходів, які мають включати:

1. Визначення головної мети створення наукових кластерів.

2. Обґрунтування системи економічних методів стимулювання агропродовольчих корпорацій щодо створення наукових кластерів на їхній виробничо-ресурсній базі.

3. Визначення державних та наукових установ, відповідальних за створення наукових кластерів.

4. Опрацювання підходів щодо територіально-просторового та / або галузевого підходу у створенні наукових кластерів.

5. Розробку методичного забезпечення створення наукових кластерів.

Визначальною в системі наведених заходів є друга складова: опрацювання таких методів регуляторної політики, які б були вигідними для агропродовольчих корпорацій з точки зору досягнення їхніх комерційних інтересів і, разом з тим, вписувалися в опрацювання підходів щодо розв'язання загальнодержавних соціально-економічних проблем у продовольчому комплексі. Друга складова є своєрідним лімітуючим чинником: інші є похідними від неї. Якщо не будуть опрацьовані та закріплені у вітчизняному законодавстві методи державної регуляторної політики щодо створення наукових кластерів, які б були економічно вигідними для корпорацій, то в агропродовольчому комплексі України, в межах як мінімум середньострокової перспективи, саме по собі створення наукових кластерів не буде започатковано в загалі. Реальність є такою, що оскільки ресурсне та фінансове забезпечення створення наукових кластерів суттєво переважною мірою „зміщується” у бік корпорацій, то держава об'єктивно певним чином має „підлаштовуватися” під інтереси корпорацій. Однак, на боці держави залишається інституціональний супровід формування кластерів, що виступає визначальною базовою передумовою їхнього створення загалом.

У контексті опрацювання інституціонального супроводу формування наукових кластерів в агропродовольчому комплексі є принципово важливим визначення головного завдання (мети) їхнього створення. Узагальнення світового досвіду щодо створення подібного роду структур (наукових центрів, бізнес-інкубаторів тощо) дає підстави зазначити: 1. Головним завданням наукових кластерів не повинно бути виробництво сільськогосподарської продукції та харчових продуктів як таких: для цього існує виробнича сфера (та ті ж самі продуктивні кластери, створення яких також є актуальним для вітчизняного агропродовольчого ком-

плексу). 2. Функціональне призначення наукових кластерів полягає в продукуванні наукового знання для агропродовольчого сектору (у вигляді нових сортів рослин, порід тварин, кросів птиці; нових функціональних харчових продуктів; нових технологій з вирощування рослин, утримання тварин та виробництва харчових продуктів; нових форм організації та управління виробничо-комерційною діяльністю тощо) та його доведення до можливостей масового впровадження за організаційно-правовими „межами кластерів”, тобто самою корпорацією у своїх виробничих підрозділах та на комерційній основі іншими господарськими суб'єктами агропродовольчої сфери.

Виходячи зі світової практики реалізації державної регуляторної політики, друга складова пропонованої системи заходів щодо створення наукових кластерів має містити прямі та опосередковані методи (табл. 1).

Система прямих методів державної регуляторної політики, окрім наведених вище податкових пільг стосовно виробничо-комерційної діяльності корпорацій в цілому, має включати сукупність пільг у грошово-кредитній та амортизаційній політиці (в дещо віддаленій перспективі – й в митній політиці), спрямованих виключно на стимулювання НДДКР агропродовольчих корпорацій.

Система опосередкованих методів державної регуляторної політики щодо створення наукових кластерів має містити: інституціональне забезпечення, державну політику якості харчових продуктів та державну політику охорони довкілля. Серед методів регуляторної політики із забезпечення якості харчових продуктів особливо доцільним є фінансування державою витрат Державних підприємств регіональних науково-виробничих центрів стандартизації, метрології та сертифікації щодо впровадження систем ISO та HACCP безпосередньо на підприємствах продовольчої сфери (тих, які ще не сертифікували такі системи) з паралельним поверненням до практики державного контролю якості харчових продуктів (з використанням системи економічно відчутних та тривалих у часі штрафних санкцій у разі порушення стандартів). У доповнення до цих заходів для держави є доцільним використати ще один важіль регуляторної політики – у зовнішньоекономічній сфері, який поєднує і прямі, і опосередковані методи: лобювання державою завдяки використанню нетарифних механізмів (в межах Статуту та відповідних Угод СОТ і директив Європейського Союзу) інтересів таких утворювань на внутрішньому та зовнішньому продовольчих ринках.

Стосовно третьої складової щодо створення наукових кластерів зазначимо таке. Його організаційно-економічне забезпечення на загальнодержавному рівні є доцільним закріпити за Міністерством аграрної політики та продовольства. Наукове забезпечення –

Таблиця 1

**Методи державної регуляторної політики
щодо створення наукових кластерів в агропродовольчому комплексі**

Прямі	Опосередковані
Методи фіскальної політики:	Інституціональне забезпечення:
- пільги щодо податку на додану вартість; - пільги щодо податку на прибуток.	- прийняття нормативно-правових актів; - визначення органів влади, відповідальних за створення наукових кластерів; - заохочення державних наукових установ до створення наукових кластерів.
Методи грошово-кредитної політики:	Державна політика якості харчових продуктів:
- надання державних гарантій за кредитами міжнародних фінансових установ на проведення НДДКР; - надання пільгових державних кредитів на проведення НДДКР; - надання безвідсоткових державних кредитів на проведення НДДКР.	- адаптація систем TQM, ISO та HACCP до вітчизняних умов; - державне фінансування впровадження систем ISO та HACCP на підприємствах агропродовольчого комплексу; - державний контроль якості харчових продуктів.
Методи амортизаційної політики:	Державна політика охорони довкілля:
- прискорена амортизація матеріальних активів науково-дослідного призначення; - прискорена амортизація нематеріальних активів науково-дослідного призначення.	- охорона ґрунтів; - охорона ґрунтових вод та надземного водного басейну; - охорона повітря.
Лобювання в межах норм СОТ та ЄС інтересів агропродовольчих корпорацій на внутрішньому і зовнішньому продовольчих ринках	

за Національною академією аграрних наук з самим активним заохоченням вищих навчальних закладів не тільки аграрного профілю, а й інших науково-дослідних та навчальних закладів, які мають наукові роботи, зорієнтовані на агропродовольчу сферу (технології виробництва харчових продуктів, біохімічні, медичні тощо). При цьому, наукове забезпечення формування наукових кластерів має обов'язково включати й розв'язання природоохоронних, демографічно-відтворювальних та соціальних проблем вітчизняного агропродовольчого комплексу, перш за все, – в сільських місцевостях.

Важливим є й питання територіально-просторового розміщення наукових кластерів. Його важливість впливає з наявності в країні природно-кліматичних зон, які чітко вирізняються, що для агропродовольчої сфери виступає детермінантним чинником. Навіть за умов укрупненого розподілу в Україні прийнято виділяти п'ять зон: Полісся, Лісостеп, Степ, Карпатська гірська область, Кримська гірська область. Вважаємо, що є сенс розглянути питання щодо створення на базі однієї з провідних агропродовольчих корпорацій, які вже оформилися в кожній з природно-кліматичних зон, відповідних наукових кластерів.

Разом з тим, може бути використано й галузевий підхід: створення наукових кластерів в галузях, які є пріоритетними для агропродовольчого комплексу України (він є більш доцільним). Відповідно до такого підходу, наукові кластери є доцільним створити у цук-

ровій, оліє-жировій, борошно-круп'яній, м'ясо- та молокопереробній, лікєро-горілчаній галузях. У даному випадку Міністерству аграрної політики та продовольства необхідно на конкурсній основі визначити агропродовольчі корпорації в кожній з пріоритетних галузей, на базі яких будуть створюватися наукові кластери. Оскільки переважна більшість корпорацій вже мають виробничо-ресурсну базу в багатьох регіонах країни, то такий підхід дасть можливість врахувати й зональні особливості в агропродовольчій сфері України.

Насамкінець, п'ята складова. Методичне забезпечення створення наукових кластерів має передбачати розробку пакету документів. Вважаємо необхідним опрацювання Типової угоди, в якій слід зафіксувати права й обов'язки держави та агропродовольчих корпорацій щодо створення наукових кластерів. Буде доцільним, щоб від імені держави такі Угоди підписувало Міністерство аграрної політики та продовольства, а від імені корпорацій – їхні материнські компанії (компанії-інтегратори).

Ресурсне забезпечення державою таких проектів буде обмежуватися, у більшості випадків, лише відповідною частиною фінансування наукових розробок, які будуть впроваджуватися науковими кластерами. Практика свідчить, що переважною мірою для держави це будуть так звані „витрати минулих періодів”, тобто ті, які в попередні роки вже було профінансовано з бюджету країни. Однак, якщо на такі розробки оформлені визнані законодавством права щодо за-

кріплення їх як об'єктів інтелектуальної власності за дослідниками-фізичними особами, то корпорації на попередньому етапі мають викупити у дослідників права на впровадження наукових розробок.

Комерціалізація підсумкових науково-практичних досліджень, які будуть отримувати кластери, та присвоєння відповідного прибутку, з урахуванням ресурсного та фінансового забезпечення корпораціями, за канонами ринкової економіки, теж має бути на їхньому боці. При цьому, з самого початку в Типовій угоді слід чітко виписати обсяги та умови сплати роялті науковим установам та безпосередньо вченим щодо підсумкових результатів НДДКР.

У регіонах країни, які Міністерством аграрної політики та продовольства й Національною академією аграрних наук будуть визначені для формування наукових кластерів, безпосередньо організаційну роботу є доцільним закріпити за Управліннями агропромислового розвитку відповідних обласних державних адміністрацій. Вони, в свою чергу, мають виступати координуючими структурами з такими ж Управліннями інших адміністративних одиниць в територіально-просторових межах кожного наукового кластеру.

Перспективи подальшої розробки теми. Головними завданнями щодо подальшого опрацювання проблеми, яка є предметом дослідження статті, є поглиблення методичного та законодавчого характеру пропонованих пропозицій й вибудовування системи заходів, спрямованих на практичне стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності агропродовольчих корпорацій.

Література

1. **Національна** доктрина реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://new.minagro.gov.ua/ua/apc_development/11048-nacionalna-doktrina-reformuvannya-ta-rozvitku-agroprodovolchogo-kompleksu-ukrayini-proekt. 2. **Статистичний** щорічник України за 2011 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 559 с. 3. **Андрійчук В. Г.** Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: монографія / В. Г. Андрійчук. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – 216 с. 4. **Державна** політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія / М. Я. Дем'яненко, П. Т. Саблук, В. М. Скупий та ін.; за ред. М. Я. Дем'яненка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 372 с. 5. **Інвестиційна** привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / П. Т. Саблук, М. І. Кісіль, М. Ю. Коденська та ін.; за ред. М. І. Кісіля, М. Ю. Коденської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с. 6. **Ляшенко В. І.** Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию: монографія / В. И. Ляшенко; Ин-т экономики пром-сти НАН Украины. – До-

нецк, 2012. – 370 с. 7. **Закон** України „Про інноваційну діяльність” // Відом. Верховної Ради України. – 2002. – № 36 від 06.08.2002. – Ст. 266.

Чеботарьов С. В. Формування інноваційної спрямованості інвестиційної діяльності агропродовольчих корпорацій

На основі концепції режимології, балансу стимулів і обмежень у заходах регуляторної політики щодо вдосконалення економічних систем, опрацьовано пропозиції щодо нормативно-правового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності агропродовольчих корпорацій, а також використанню прямих й опосередкованих методів державного регулювання, спрямованих на створення наукових кластерів в агропродовольчому комплексі.

Ключові слова: агропродовольча корпорація, агропродовольчий комплекс, науковий кластер, інноваційно-інвестиційна діяльність, інституціональне середовище.

Чеботарёв Е. В. Формирование инновационной направленности инвестиционной деятельности агропродовольственных корпораций

На основе концепции режимологии: баланса стимулов и ограничений в мерах регуляторной политики по совершенствованию экономических систем, разработаны предложения по нормативно-правовому обеспечению инновационно-инвестиционной деятельности агропродовольственных корпораций, а также по использованию прямых и опосредованных методов государственного регулирования, направленных на создание научных кластеров в агропродовольственном комплексе.

Ключевые слова: агропродовольственная корпорация, агропродовольственный комплекс, научный кластер, инновационно-инвестиционная деятельность, институциональная среда.

Chebotarov E. V. Formation of the Innovative Direction of Investment Activity of Agro-food Corporations

Based on regimes studies: the balance of incentives and limitations in regulatory policy measures concerning improvement of economic systems, developing proposals concerning regulatory support of innovation and investment activity of agro-food corporations and implementation of direct and indirect methods of state regulatory policy aimed to create research clusters in the agro-food sector are justified.

Key words: agri-food corporation, agri-food complex, scientific cluster, innovation and investment activity, institutional environment.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2012

Прийнято до друку 20.12.2012